

Llegir, llegir, llegir; caminar, caminar, caminar

(J. V. Foix)

PROPOSTA 1: **ELS ORÍGENS DEL CATALÀ**

Martí Duran Mateu

A. Presentació

TIPUS D'ACTIVITAT	Viatge cultural i de convivència
MOTIU	Acostament a alguns llocs vinculats als orígens del català
NIVELLS PREFERENTS	Segon i tercer de Secundària
NOMBRE D'ALUMNES	No més de cinquanta
VALORS TREBALLATS	Curiositat per la cultura, conservació del patrimoni cultural, responsabilitat i tolerància
ÀREES DEL CURRÍCULUM	Llengua Catalana i Literatura, Ciències Socials i Ciències de la Naturalesa
COMPETÈNCIES BÀSIQUES	Competència cultural i artística, competència en el coneixement i la interacció amb el món físic, competència en comunicació lingüística, autonomia i iniciativa

B. Descripció de l'activitat

treball previ	Prèviament a l'inici de l'itinerari, un grup (el grup 1) haurà fet les activitats relacionades amb les Homilies d'Organyà. Aquestes activitats s'han de treballar a l'aula, fent cerques bibliogràfiques o a Internet, ja que el recorregut no preveu anar a Organyà.
itinerari	El recorregut proposat pren com a punt de referència els llocs següents: 1 A la comarca del Berguedà • Berga 2 A la comarca del Ripollès • Ripoll 3 A la comarca del Conflent (a la Catalunya del Nord) • Sant Miquel de Cuixà• Sant Martí del Canigó
temporalització	Depenent dels llocs d'origen, el temps total variarà. Un cop serem a Berga, la visita d'aquesta població i de Ripoll durarà dos dies. A la Catalunya del Nord s'hi ha d'estar almenys un dia de visita. Cal tenir en compte que la visita a Sant Martí del Canigó comprèn forçosament una pujada a peu d'uns quaranta minuts, des de Castell de Vernet.
organització del treball	En una sessió anterior al viatge cal presentar l'itinerari, formar els cinc grups i repartir els fulls de treball. Els alumnes han de ser conscients que, a cada lloc, un equip és el que, de manera preferent, ha de recollir informació, fer fotos... amb vista a l'exposició final i memòria del viatge. També seran els qui explicaran als seus companys les llegendes i històries d'aquest lloc concret. Un alumne o un grup reduït es pot convertir en el «cronista» o en el «joglar» de tot el curs, recollint per escrit els fets i les anècdotes més importants del viatge. La «crònica» o el «romanç» finals formaran part també de la memòria del viatge.
plasmació de resultats	Tot el material recollit (fotos, impressions captades, respostes més interessants que s'han escrit en els fulls de treball...) s'inclourà en una presentació de PowerPoint o en un conjunt de murals.

Mapa de l'itinerari

Full de treball per a l'equip 1

→ ALUMNES INTEGRANTS:

→ LLOC: Organyà

Façana de l'església de Santa Maria d'Organyà.

Text de presentació

El primer gran document en llengua catalana que s'ha conservat data dels segles IX - X i pertany a l'àmbit religiós: són les *Homilies d'Organyà*. Es tracta de sis sermons o homilies, una de les quals és incompleta, que es van trobar el 1904 a la parròquia d'Organyà, a l'Alt Urgell.

Les *Homilies d'Organyà* es poden considerar un text amb caràcter literari (l'oratoria), de manera que les podem qualificar com a primera manifestació escrita de la llengua catalana.

Lectura de textos

A

La importància de les *Homilies*

Els primers documents on podem trobar testimoniatges escrits de la llengua catalana més antiga daten dels segles IX-X. Són textos de caràcter divers: testaments, actes de compravenda, queixes presentades davant algun magistrat, juraments de fidelitat a un senyor feudal. Tots són escrits en llatí: un llatí molt deficient, enormement allunyat, gràficament i gramaticalment, no sols del llatí modèlic dels clàssics romans, sinó fins i tot de l'anomenat baix llatí de l'alta edat mitjana. Una llengua sortida de la ploma d'uns escriptors que ja no la tenien com a pròpia, perquè, de fet, ja no la parlaven. Parlaven un llatí tan evolucionat, que ja no es podia anomenar pròpiament llatí, sinó un parlar qualificat pels lingüistes de «romànic», rememorant la font imperial d'on havia sorgit, que amb el temps s'anomenaria català, com en altres regions de l'antic imperi romà es diria castellà, galaicoportuguès, occità, francès, retoromànic, sard, italià, romanès.

Jordi Bruguera, pròleg a *Homilies d'Organyà*

B

Joaquim Miret i Sans, descobridor de les *Homilies*

Miret va realitzar els estudis de batxillerat a Barcelona, al col·legi de Guillem L. Galavotti, i del 1874 al 1880 va estudiar dret a la Universitat de Barcelona. Dos anys més tard va doctorar-se en dret civil i canònic a la Universitat de Madrid amb una tesi sobre els *Usatges* de Barcelona (segle XII). No hi ha cap indicatiu, però, que Miret exercís mai d'advocat, sinó que en acabar els estudis a Madrid sembla haver preferit tornar a Barcelona. Allí, si més no durant alguns anys, va dedicar-se a diversos assumptes de la seva família i alhora va recórrer una gran part d'Europa, del nord d'Àfrica i del Pròxim Orient, mostrant així una gran afició als viatges.

Fou l'any 1892 i a través de Francesc Carreras i Candi que Miret va iniciar-se en la recerca històrica als arxius catalans i francesos. I al cap de poc temps Miret i Carreras van proposar-se de col·laborar en la preparació d'una història de l'antic comtat de Pallars. Va ser amb motiu d'aquest projecte que Miret va viatjar el 1894 a la Seu d'Urgell a fi d'orientar-se sobre la gran col·lecció de documents medievals conservats a l'arxiu capitular. Dos anys més tard, Miret i Carreras van realitzar la primera d'una sèrie d'excursions científiques a les comarques catalanes nord-occidentals per tal de conèixer-ne tots els pobles i alhora emprendre, als arxius municipals i eclesiàstics, les investigacions necessàries per dur a terme llur estudi del comtat de Pallars.

La gran quantitat de materials d'arxiu aconseguits per Miret en relació amb les seves recerques inicials sobre el comtat de Pallars, juntament amb molts d'altres arrebegats amb motiu de nombrosos viatges posteriors realitzats sobretot per les comarques pirinenques de Catalunya (molts dels quals combinaven la investigació històrica amb l'excursionisme o l'esbarjo), li permetrien enllestir i publicar un gran nombre de llibres i monografies històriques, juntament amb una sèrie de reculls de documents d'interès filològic. Entre aquests documents s'inclouen les famoses *Homilies d'Organyà*, el manuscrit de les quals Miret havia descobert i aconseguit en propietat (segons sembla mitjançant una donació o bé una compra) durant una de les seves excursions a l'Alt Urgell. Segons ho explica el mateix Miret:

«La troballa l'he feta, en el darrer mes de setembre (1904), regirant en la rectoria d'Organyà (província de Lleida) els pergamins de l'arxiu d'aquella extingida col·legiata i que fou fundada pels senyors de Caboet en el segle X o principis del XI, i que era dependència de la Seu d'Urgell.»

Philip D. Rasico, *Joaquim Miret i Sans. Viatges i recerques per terres pirinenques*

Lectura de textos

C

El poblet d'Organyà

Organyà és una vellíssima i important població d'un caràcter enorme. La seva església parroquial, de tres naus, amb àbsida central i una façana marcada pels segles, conserva a l'exterior la seva primitiva estructura; no podem dir el mateix de l'interior. Per l'aparell dels seus murs delata el període més opulent de l'art romànic primitiu, i, si fos possible de veure Santa Maria d'Organyà en la seva integritat, seria l'exemplar de més interès arqueològic de la comarca. Organyà té, a més, la veneració general per haver-s'hi conservat a la sagristia la joia literària de les Homilies, considerada durant molts anys el text més antic en català. És un manuscrit mutilat consistent en vuit fulls de pergamins de petit format. El document, descobert el setembre de 1904 per l'investigador Joaquim Miret i Sans, ha fet que Organyà tingui en el món de l'erudició un renom universal.

Josep Pla, *Guia de Catalunya*

E

Una llegenda relacionada amb Organyà

Conta la crònica popular que quan els botxins apedregaven santa Fe, ella enxampava al vol els rocs amb les seues mans, sense que li fessin cap mal, i després els deixava caure a terra. Li van tirar tantes pedres, que aquestes serres en van quedar ben sembrades i encara avui se'n poden plegar a cabassos. Són pedres arrodonides, en forma de panellet, amb els cinc ditets de la santa gravats al damunt. Abans a Organyà en deien pedres de santa Fe, ara tothom en diu fòssils. (...)

Pep Coll, *Muntanyes maleïdes*

D

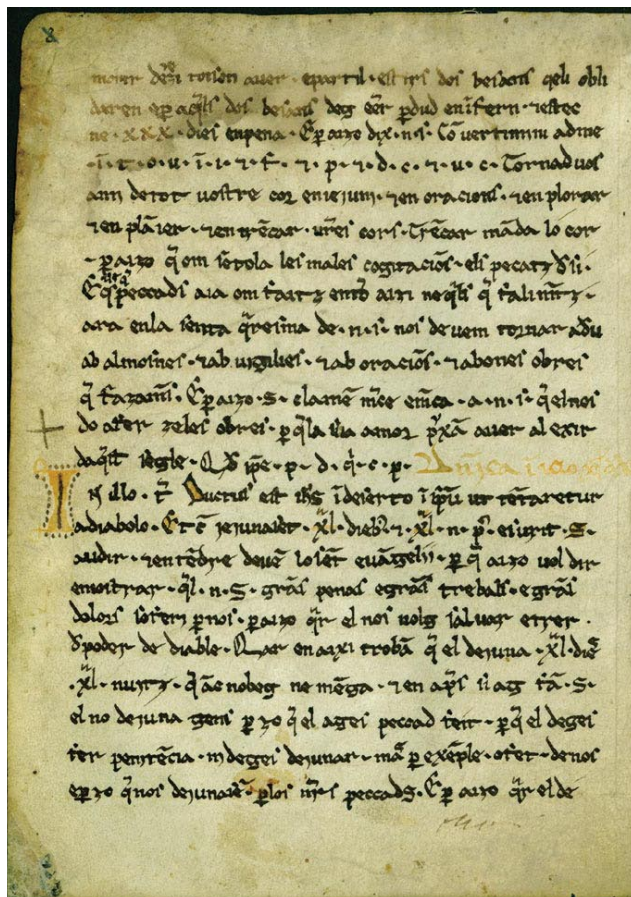
La vila d'Organyà a l'edat mitjana

Més interessant és el problema de la vila [d'Organyà]. Els priors asseguraven posseir-ne el domini des de temps antics quan els Caboet reclamaren els seus drets, que passaren als Castellbò i després als Foix, com ja hem indicat. A l'inici del segle XIII s'evidencia el conflicte amb els plets entre els vescomtes de Castellbò i els bisbes per aconseguir treure la canònica de l'autoritat de la mitra i fer-la autònoma i independent. S'hi arribà el 1224, però una probable incertesa durà fins la signatura del pariatge del 26 de maig de 1232 per Roger Bernat II de Foix i el bisbe Ponç de Vilamur; en virtut del pacte el comte i el prior de l'església d'Organyà, Berenguer de Cellers, establien el seu condomini sobre la vila. Es veu que la base del problema era econòmica, ja que el prior s'havia oposat a la iniciativa del comte de construir un raval nou amb el mercat, font de riquesa i de drets per al seu fundador i la seva gent; només el comte tenia la potestat de fundació i protecció de mercat i fira com a hereu dels monarques. És ben evident en el pacte, on les dues parts acorden partir-se els drets sobre la vila i el mercat, posats sota la protecció del comte així com tots els assistents a la celebració mercantil un dia a la setmana –més endavant és el diumenge. La iniciativa manifesta de manera evident l'existència de recursos suficients, fins i tot amb prou excedents per portar productes a un mercat setmanal, com ja existia a la Seu des de feia més d'un segle, fins i tot amb el complement d'una fira anual amb el seu retorn o tornafira.

Carme Batlle, «L'Alt Urgell a l'època de les Homilies. Un temps de violència feudal»

ACTIVITATS

- 1 Feu un mapa dels comtats catalans (final del segle XI i començament del XII).
- 2 Busqueu imatges de les Homilies d'Organyà. Intenteu relacionar-les amb el text que contenen.
- 3 Cerqueu imatges de la població d'Organyà. Feu-ne una fitxa amb aquestes dades:
 - Situació geogràfica i comarca a què pertany.
 - Superfície.
 - Població.
 - Un o dos aspectes significatius de la seva història.
- 4 Feu un resum amb les dades més importants de Joaquim Miret i Sans, descobridor de les *Homilies*.
- 5 Busqueu altres mostres de textos molt antics en català, fins al segle XIII. Copieu-ne algun fragment.

Full de les *Homilies*.

Full de treball per a l'equip 2

→ ALUMNES INTEGRANTS:

→ LLOC: Berga

Panoràmica de Berga; vista des del castell de Sant Ferran.

Text de presentació

Berga comença a adquirir importància després de la Reconquesta, quan els comtes de Cerdanya hi estableixen, al segle X, la capital del comtat. La ciutat es va formar al pla on es va traslladar l'antiga parròquia de Santa Eulàlia, i al segle XIII s'hi establí l'ordre dels hospitalers, que hi construïren l'església de Sant Joan, més tard convertida en el convent cistercenc de Montbenet.

Amb Berga es relaciona el trobador Guillem de Berguedà, senyor feudal i propietari de grans extensions de terreny, documentat entre el 1138 i el 1196. La poesia trobadoresca és un dels moviments culturals i literaris més importants i interessants que hi ha hagut en la cultura occidental, al qual va contribuir de manera decisiva la literatura catalana.

Lectura de textos

A

Berga i el Berguedà

Morfològicament, la comarca del Berguedà està construïda sobre l'eix corrent d'aigua de l'Alt Llobregat. A la seva banda nord, la comarca forma una vertebració impressionant, d'una densa fragositat. Aquesta fragositat, trencada de cop verticalment, forma com un ample esglaó sobre el qual s'organitza, fent baixada cap al sud, la part baixa del Berguedà. Berga, la seva capital, es troba recolzada a la mateixa intersecció del massís muntanyós i de la planura ondulada. Catalunya és un país d'enormes escales monumentals. El Berguedà n'és una, i de les més impressionants. (...)

Per veure aquest país, Berga sembla que té preparat per al turista el santuari de Santa Maria de Queralt. Quan arribem a Berga, la primera cosa que hem de fer és pujar al santuari. El camí és apassionant. Com que transcorre per la part obaga de la muntanya, travessa un mont de pinedes silvestres que la gent del pla troba ple d'encants. Quan arribem al peu del santuari, l'aire s'aprima i el panorama esdevé intens i dilatat en el llunyadar. Mirant cap a l'amfiteatre del nord, apareix el Berguedà amb tot el muntanyam geològic, amb el seu oceà orogràfic. Cap al sud tenim, a primer terme, tot el Berguedà agrari i industrial, amb la seva bellesa normalitzada, i, més enllà de Puig-reig, la comarca del Bages, el tapís llunyà de les muntanyes de Montserrat, cobertes d'un vel de boira voleiadís, somiat. A dreta i esquerra d'aquest escenari immens, la vista se us perd en una dilatació de terres: cap al Solsonès a ponent; a llevant devers Vic i el Lluçanès. La balconada és prodigiosa. La presència de la terra és tan abasagadora que us sentiu com abrigat dins les mateixes entranyes del país —d'aquest país tan petit i d'una presència tan enorme i tan densa, tan aturada d'ancianitat i de vida potent.

Josep Pla, *Guia de Catalunya*

Berga vista des de Queralt.

Lectura de textos

B

La Patum de Berga

La Patum és una festa que, segons els erudits, aviat farà sis segles. Formada amb ingredients d'èpoques diverses, no sembla exagerat de mirar-se la Patum com una antologia històrica. El primer quadre és el dels turcs i cavallets, una dansa que evoca les lluites entre els berguedans i els moros, però hi ha qui la fa venir de més lluny: seria la transformació d'una cerimònia precristiana que els pobladors del país celebren a honor del déu dels ramats. Després compareixen els diables –*maces*– i Sant Miquel, que és un quadre ple de pólvora amb el triomf, obligat, del Bé sobre el Mal. Els Gegants, els Nanos Vells i els Nanos Nous donen a la festa un toc de color, però les peces mestres són l'Àliga, la Mula Guita i els Plens.

En la sorollosa Patum, l'Àliga coronada és el contrapunt serè i elegant. Dansa al so d'una música delicada, molt notable, i sembla que simbolitza l'agraïment del poble de Berga per l'adveniment de la protecció reial, que en el segle XIV frenà l'opressió dels senyors feudals. La Mula Guita –o Mulassa, o Mula fera– és un animal fantàstic, amb cap de drac, un coll llarg de girafa i un cos enorme cobert d'una roba verda, sota la qual s'amaguen els qui la mouen. És un monstre autènticament primitiu, que duu la boca carregada de coets i petards; el coll es gira a totes bandes, i la gent, comprimida a la plaça, mira d'allunyar-se de l'amenaça i es protegeix del foc amb paraigües vells. La Guita no té atuador, arriba a l'alçada dels balcons i provoca contínuament corredisses i cridòria.

L'apoteosi de la Patum són els Plens, o sigui els diables que duen el cap i el cos plens d'explosius. La carota i el vestit d'herbei els priven de cremar-se. De fet es mouen a cegues, duts del braç per uns acompanyants temeraris, i produeixen en el recinte de la plaça –ocupada per un públic que participa a la festa protegint-se també amb branques verdes– un estrèpit i una fumera indescriptibles. El fum de la pólvora difumina progressivament el perfil de la gent i de les cases, i arriba un moment que s'apaguen els llums. És el moment màgic de la Patum, amb els darrers espetecs sobre aquest ser viu i multiforme que és la gentada en la foscor.

Josep Maria Espinàs, *A peu pels camins de cendra: viatge al Berguedà*

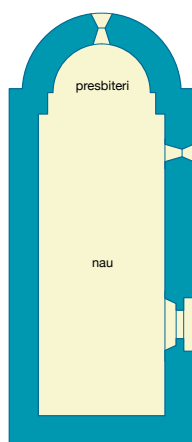

Festes de La Patum a Berga: Nanos Nous.

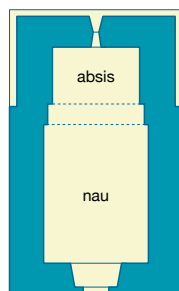
Lectura de textos

C

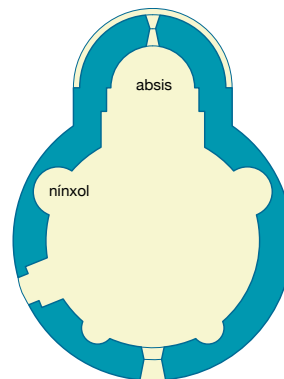
Les plantes de les esglésies romàniques

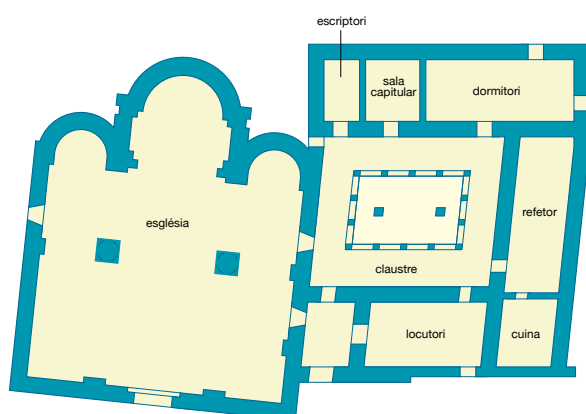
Planta d'una sola nau

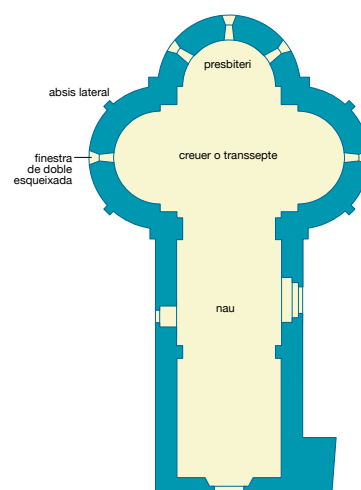
Planta d'absis carrat

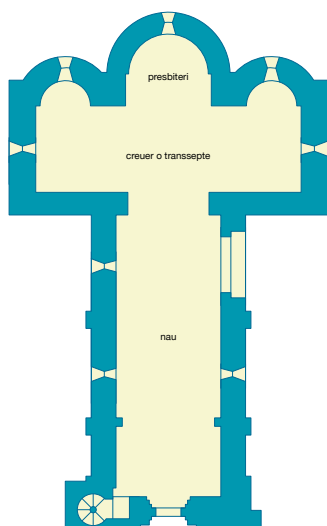
Planta centralitzada

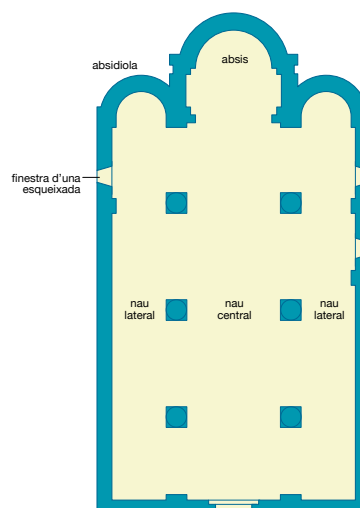
Planta de monestir

Planta de capçalera trevolada

Planta de creu llatina

Planta basilical

Lectura de textos

D

L'especificitat lingüística de la primera poesia catalana

El català, a diferència de l'italià, del francès, del provençal, del castellà i del galaicoportuguès, s'inicia en el domini de la prosa, mentre que els poetes catalans escriuen la poesia en provençal o en un català molt aprovençalat fins a principis del segle xv. Els trobadors catalans tenen un pes molt remarcable dins la poesia provençal. Fins i tot fou un català, Ramon Vidal de Besalú, qui escriví el que es considera el primer text de filologia romànica: *Las rasós de trobar* (iniciis segle XIII), una mena de gramàtica occitana per a ús dels trobadors.

Lluís Cabruja et alii, *Història del català. Sintaxi, textos i exercicis*

E

Els trobadors

El trobador no tan sols redactava el text, o lletra, de la poesia, sinó que també componia la música amb la qual aquella havia d'ésser difosa per mitjà del cant. El trobador era, doncs, músic i poeta alhora; i els cançoners medievals ens han conservat bon nombre de notacions musicals de poesies trobadoresques. Aquesta necessitat de compondre musicalment exigia al trobador una elevada formació i una especialització determinada que, en principi, barrava el pas als mers dilettants. La rígida tècnica poètica tampoc no permetia les improvisacions.

El trobador, des del moment que havia d'aprendre el seu ofici poètic i vivia mercès a ell, era un professional de la literatura. Un Bernat de Ventadorn, un Giraut de Bornelh o un Arnaut Daniel vivien de l'acolliment i de les recompenses que rebien a les diverses corts que freqüentaven. Però ja de bon antuvi hi hagué grans senyors reis, prínceps sobirans, barons feudals que conrearen la poesia provençal i esdevingueren trobadors, com ara el més antic d'obra conservada, Guilhem de Peitieu (o sigui Guillem, duc d'Aquitània i comte de Poitiers), Ricard Cor de Lleó o Raimbaut d'Aurenga (comte d'Orange), exemple que fou seguit per altres senyors pertanyents a graus inferiors de la jerarquia feudal. I, així com la cavalleria era una institució que feia germans d'armes tots els qui la professaven, la poesia provençal establí una certa germandat entre els trobadors, qualsevulla que fos la classe o l'estament a què pertanyien. Es tracta d'un interessant fenomen, que avui anomenaríem social, que trobà ressò a Catalunya, on un rei com Alfons I va debatre poèticament amb el trobador llemosí Giraut de Bornelh, d'humil llinatge, i Pere Salvatge (si no és que es tracti de la mateixa persona). Cal fer notar, emperò, que a Catalunya abunden més els trobadors que foren senyors feudals o vassalls de certa categoria (Berenguer de Palol, Guerau de Cabrera, Guillem de Berguedà, Ponç de la Guàrdia, Guillem de Cabestany, Huguet de Mataplana, Jofre de Foixà, etc.) que no pas els de baixa condició i exclusivament professionals de la poesia, com ara el cas de Cerverí de Girona, dit també Guillem de Cervera.

Martí de Riquer, Antoni Comas, Joaquim Molas, *Història de la literatura catalana*

Lectura de textos

F

Guillem de Berguedà

Guillem de Berguedà era el fill gran i hereu del vescomte de Berga Guillem. El 1176 assassinà el vescomte Ramon Folc (III) de Cardona i hagué de viure amagat, protegit pel vescomte Ramon II de Castellbò, i refugiar-se a Occitània, on es relacionà amb el trobador Bertran de Born, amb qui l'uní una cordial amistat, i freqüentà la cort de Ricard Cor de Lleó, aleshores duc d'Aquitània. Una altra vegada a Catalunya el 1185, formà part del seguici d'Alfons I, però cinc anys després, desavingut amb el seu sobirà, cercà la protecció d'Alfons VIII de Castella, a la cort del qual es traslladà acompanyat del trobador Aimeric de Peguilhan. A partir de llavors milità en les revoltes armades dels vescomtes de Castellbò i de Cabrera contra la corona i la mitra d'Urgell. Sembla que morí —fadrí i sense descendència— assassinat per un peó o soldat de peu.

Se'n conserven 31 poesies autèntiques, d'estrofisme ric i original. La part de la seva obra més reeixida i en la qual apareix el trobador personal és la dedicada a atacar, bescantar i insultar els seus enemics. Entre el 1170 i el 1175 féu nombrosos sirventesos, en els quals s'expressa amb inaudita cruesa i sense cap mena d'eufemisme contra enlairades personalitats: el seu veí Pere de Berga, el bisbe d'Urgell Arnau de Preixens, Ponç de Mataplana, al llinatge del qual era vinculat per certs lligams feudals, Ramon Folc de Cardona —assassinat per ell—, els magnats Guillem de Claramunt i Guerau de Jorba i fins i tot Alfons I, que sembla que el cità a judici. A la indignació afegeix a vegades el sarcasme, com en el retrat que en diverses poesies fa de Ponç de Mataplana, del qual destaca tant el repugnant aspecte físic com la covardia, les traïcions i l'homosexualitat. Tanmateix, quan el seu enemic Ponç de Mataplana morí lluitant contra els sarraïns, compongué un notabilíssim plany on confessa que tot allò que abans havia escrit contra ell eren errors i mentides.

Enciclopèdia Catalana, article «Guillem de Berguedà»

G

**Cançoneta lleu i plana,
sirventès de Guillem de Berguedà**

Cançoneta lleu i plana
lleugereta i gens ufana
faré damunt el marquès,
el traïdor de Mataplana,
que és d'engany farcit i ple.
Ah, marquès, marquès, marquès!,
d'engany ets farcit i ple.

Beneïdes són les pedres
a Melgur prop de Someires,
on tres dents perdé el marquès,
un mal record en tingueres
i allí no s'hi coneix res.
Ah, marquès, marquès, marquès!,
d'engany ets farcit i ple.

Pel braç no us dono una figa,
sembla cabiró de biga
i el porteu molt mal estès.
Us caldria una ortiga

que el nervi us estirés.
Ah, marquès, marquès, marquès!,
d'engany ets farcit i ple.

No obté qui de vós fia
ni amor ni companyia,
guardar-se ha del marquès.
Qui amb vós conviu a ple dia,
de nit no en vol saber res.
Ah, marquès, marquès, marquès!,
d'engany ets farcit i ple.

I ben foll és qui es vana
de fer amb vós la migdiada
sens pantalons ben estrets.
No conec fill de cristiana
que pitjors costums tingues.
Ah, marquès, marquès, marquès!,
d'engany ets farcit i ple.

Versió de Toni Moreno

ACTIVITATS

- 1 Prepareu les activitats següents amb els textos que us proporcionem:
 - a L'equip ha de llegir i entendre perfectament tots els textos.
 - b Un membre de l'equip recitarà davant dels altres i amb bona dicció el text de Josep Pla.
 - c Dues persones més explicaran en què consisteix la festa de La Patum de Berga, destacant-ne el valor cultural.
 - d Diversos membres de l'equip explicaran què eren els trobadors i quina importància van tenir per a la lírica medieval. Se centraran en la figura de Guillem de Berguedà.
 - e Dos membres de l'equip recitaran davant dels companys la «Cançoneteta lleu i plana», de Guillem de Berguedà.
- 2 Visiteu l'església de Sant Joan de Berga, al nucli antic, i preneu nota dels elements següents. Si és possible, feu-ne fotos.

Nau central	
Nau lateral nord	
Capelleta de la nau lateral nord	
Capitell amb aus de cos robust	

- 3 Observeu els esquemes de plantes i indiqueu a quin correspon l'església de Sant Joan de Berga.
- 4 Recolliu impressions i fotografies dels punts emblemàtics següents de la ciutat:

Ajuntament	
Església de Santa Eulàlia	
Palau dels Peguera	
Portal de Santa Magdalena	

Per completar la visita

Sant Jaume de Frontanyà. És el municipi menys poblat de Catalunya, i presenta la peculiaritat que tots els habitants censats són regidors de l'Ajuntament, amb un alcalde com a representant. Hi ha un magnífic exemplar d'església romànica dedicada a sant Jaume. Constitueix un dels edificis més perfectes i proporcionats de l'arquitectura llombarda a Catalunya.

Església de Sant Jaume.

Sant Quirze de Pedret. Es troba al terme de Cercs. L'església és destacable per la seva barreja d'elements pre-romànics i romànics. D'aquest temple provenen unes pintures murals que constitueixen un conjunt cabdal per a l'estudi de la pintura romànica catalana. Algunes es conserven *in situ* i d'altres es guarden als museus, encara que també les podem admirar reproduïdes al mateix temple.

Església de Sant Quirze de Pedret.

Full de treball per a l'equip 3

→ ALUMNES INTEGRANTS:

→ LLOC: Ripoll

Monestir de Santa Maria (façana romànica), a Ripoll.

Text de presentació

En dir «Ripoll», tothom pensa immediatament en el monestir. Artísticament, és una joia del Romànic, però no hem d'oblidar el paper que tingué aquest monestir com a centre literari de primer ordre. Així, s'hi compongueren:

- en llatí, els *Carmina Rhipullensia* (darrer terç del segle XII), poemes amorosos importantíssims per conèixer el llatí medieval.
- el *Cançonet de Ripoll* (1320-1350), en català, que conté algunes de les poesies més antigues que es conserven en la nostra llengua.

La comarca del Ripollès, com el Berguedà, va tenir igualment un paper destacat dins de la poesia trobadoresca dels segles XII i XIII. A la vall de Mataplana, situada al municipi de Gombrèn, va existir un castell que fou una de les més importants corts trobadoresques de Catalunya. Fou senyor d'aquest castell el trobador Hug de Mataplana, i s'hi relacionaren els trobadors Guillem de Berguedà, que ja coneixem, i Ramon Vidal de Besalú.

Lectura de textos

A

La llegenda d'Otger Cataló

La primera vegada que els musulmans varen envair la nostra terra portaven tanta empenta que prou s'haurien fet amos de tot Europa si pertot arreu no haguessin vingut els guerrers més valents per deturar-los. A l'indret dels Pirineus els van parar una barrera.

Tots els guerrers que vingueren de fora van caure en la brega, excepte un dels més braus i valents, que, greument ferit i més mort que viu, restà perdut en una de les afraus més aspres i alteroses del Ripollès, al cim de la muntanya de Montgrony. Es deia Otger Cataló. Visqué molt de temps en una tenda sense més companyia que un gos que el guaria llepant-li les nafres. S'alimentava de fruites del bosc i de la llet que li portaven les cérvols, les cabres i les ovelles que pasturaven soles per aquell muntanyam. Després de fer vida solitària sense veure persona nada, i quan se sentí prou refet de cos i d'ànima després de la gran desfeta, decidí cridar la gent de la terra que havia sobreviscut a la gran desfeta per tal d'emprendre la reconquesta de la terra del poder musulmà. I un bell matí de maig sonà el corn amb tanta força que es va sentir ben bé de pertot arreu, i fins dels racons més allunyats i amagats van glatir cors desitjosos de lluitar fins a aconseguir treure l'enemic. El gos, que era més lleuger que el vent, enardit pel so del corn del seu amo, es llençà terres enllà i arribà fins a les terres de les gents més notables i prestigioses, i empès per la fe i l'entusiasme que li havia comunicat el seu amo els donà entenent que calia armar-se, reunir la seva gent i disposar-se a la brega.

Tothom respongué a la crida. De nou indrets diferents feren cap altres cavallers seguits d'un estol de guerrers coratjosos, assedegats de venjança; eren els senyors de Cervelló, d'Erill, de Pinós, de Ribelles, de Montcada, d'Alemanya, de Mataplana, d'Anglesola, i de Cervera, que, aplegats sota el comandament d'Otger, es van conjurar a lluitar fins a la mort per treure els àrabs de la terra. Davant de la imatge de la Mare de Déu de Montgrony van estendre llurs espases i van jurar fidelitat a la seva voluntat i a la seva paraula. Cada un seguit de la gran mainada de la seva gent va emprendre un camí diferent i posà a contribució tot el seu esforç per assolir el seu propòsit; tots ho van aconseguir. Otger s'encaminà cap a la marina i morí lluitant contra els moros de Roses. Fou l'únic que va morir en la lluita.

En agraïment al gos, que amb el seu esforç tant va contribuir a la victòria, el cabdill Otger, mentre durava la lluita, adoptà com a escut la figura del gànguil corrent amb un collar daurat com a guardó del seu mèrit. Després de mort el gran capità, els nou cavallers que van seguir-lo es van titular barons, i cada un s'ensenyorí de les terres que havia alliberat dels musulmans, i per honrar el cabdill van adoptar per a llurs armes el distintiu del gos, que havia pres l'heroi distingint-se entre ells pel color del fons i del símbol. I també el van adoptar com a escut de la terra, de manera que la primera ensenya de Catalunya fou un gànguil amb un collar daurat i en actitud de córrer fins que el comte Jofre el Pilós li donà les quatre barres de la seva pròpia sang.

Versió de Joan Amades (text adaptat)

Lectura de textos

B

El monestir de Ripoll

El monestir benedictí de Ripoll fou fundat pel comte Guifré el Pilós l'any 879. El 20 d'abril de l'any 888 fou solemnement consagrat i dedicat a Santa Maria.

La importància creixent del monestir de Ripoll com a centre cultural amb biblioteca, *scriptorium* i escola monàstica medieval motivà successives ampliacions de l'edifici, essent la realitzada per l'abat Oliba (1008-1046) la que conformaria les seves formes definitives: 60 per 40 metres en un edifici de pedra de formes austeres i massisses, de cinc naus, amb un cos d'edifici davanter damunt del qual s'alçaren dues torres de campanars i, en la part posterior, un grandíols transsepte coronat per un absis central i tres absidioles a cada costat.

El temple ha sofert diverses restauracions. En especial la que es va fer després del terratrèmol de 1428 i la de 1830, que va reduir a tres les cinc naus originals. Les dimensions de la nau principal són les originals: 60 m de llarg per 9 d'ample. En el creuer i en els murs de la nau central es troben les tombes de molts dels comtes de Besalú i de Barcelona, com ara Guifré el Pilós i Ramon Berenguer III i IV.

L'obra principal del monestir i de l'escultura romànica de Catalunya és la portalada del segle XII. Es divideix en set franges horitzontals en què es representen escenes bíbliques, històriques i al·legòriques. La rica iconografia combina els grups temàtics entre motius florals de gran exuberància i ornamentacions de línies geomètriques, sense cap lloc on el cisell no s'hagi deixat sentir. A ambdós costats del portal hi ha les imatges mutilades de Sant Pere i Sant Pau.

El claustre del temple consta de dos pisos. Fou iniciat en el segle XII, però la seva construcció quedà paralitzada fins a finals del segle XIV. La galeria superior es completà en el segle XVI. Té forma trapezoïdal i consta de 112 arcs semicirculars i 252 columnes de capitells esculpits amb motius religiosos, mitològics i populars.

<http://www.davinci-systems.es/ripoll/ripollc.htm>

Claustre romànic del monestir de Santa Maria, a Ripoll.

Lectura de textos

C

La portalada del monestir de Ripoll

—Mireu-la aquí —los diu; i la Portalada
contemplen per son geni dibuixada,
la història de la santa religió,
en pedra escrita per la mà de Roma,
una cossa de bisbe n'és la ploma,
n'és lo paper un flanc de Canigó.

Set cants misteriosos té el poema,
set florons que durà en sa diadema
Santa Maria de Ripoll al front;
set cels de pura i divinal bellesa,
la Bíblia al cor de Catalunya impresa,
present, passat i esdevenir del món.

Jacint Verdaguer, *Canigó*

Portalada romànica del monestir de Santa Maria, a Ripoll.

D

El Cançoneret de Ripoll

Una de les danses del Cançoneret de Ripoll tracta un tema relativament freqüent en la literatura medieval, el de la monja per força. Se'n conserva aquest fragment:

Lassa, mays m'agra valgut
que fos maridada
o cortes amich agut
que can suy mongada.
Monjada fuy a mon dan;
pecat gran
han fayt seguons mon albir;
mas çels qui mesa m'i han,
en mal an
los meta Deus, e-ls ayr.
Car si yo u agues saubut,
mas fuy un poch fada,
qui-m donas tot Montagut,
no ych fora entrada.

ACTIVITATS

- 1 Feu una breu descripció de la població de Ripoll.
- 2 Recolliu breument les primeres impressions del monestir a la part exterior. Feu-ne alguna fotografia, mentre un company us explica la història del monestir.
- 3 En ser davant de la portalada del monestir, un alumne ha de llegir el poema de Verdaguer. La lectura ha de ser dramatitzada, assenyalant amb les mans les diverses parts que s'esmenten en el text.
- 4 Observeu els elements següents de la portalada i feu-ne fotografies:
 - La divisió en set franges horitzontals.
 - El pantocràtor.
 - Els símbols dels quatre evangelistes.
 - Els animals mífics.
 - La representació dels set pecats capitals.
- 5 Dintre del monestir, recolliu informació sobre els aspectes següents:

Església	
Claustre	
Absis	
Tombes comtals	

- 6 Trieu dues persones del grup per tal que us narrin expressivament la llegenda d'Otger Cataló. Si podeu, feu-ne una lectura dramatitzada.
- 7 Un alumne ha de llegir el poema del Cançoneret de Ripoll. Cal tenir en compte que està en un català molt antic, per la qual cosa cal preparar-se'l bé.

Per completar la visita

Camprodon. A Camprodon podem fer una bonica passejada pel passeig de la Font Nova i pel passeig Maristany. Admirarem el monestir de Sant Pere, construït a mitjan segle x per a l'orde benedictí, en estil romànic. També veurem el Pont nou, bastit sobre el riu Ter i datat del segle XII, amb actuacions als segles XVI i XVII. El pont permetia l'entrada a la vila i era part de la via cap a la Cerdanya.

Camprodon. Pont medieval.

Sant Joan de les Abadesses. El monestir va ser construït pel comte Guifré el Pilós i destinat a la seva filla Emma. En total, el monestir va tenir sis abadesses. L'any 1017, Bernat Tallaferró, que volia annexionar-se els territoris controlats per l'abadia, va aconseguir que el Papa emetés una butlla que suprimia la comunitat de religioses. El motiu al·ludit va ser la suposada vida discolada de la comunitat. L'emissió d'aquesta butlla va donar origen a la llegenda del Comte Arnau.

Sant Joan de les Abadesses. Claustre gòtic i església romànica.

Full de treball per a l'equip 4

→ ALUMNES INTEGRANTS:

→ LLOC: Sant Miquel de Cuixà

Monestir de Sant Miquel de Cuixà.

Text de presentació

El monestir benedictí de Sant Miquel de Cuixà es troba al peu del Canigó, a la comarca del Conflent. Amb els abats Garí (965-998) i Oliba (1008-46) es va convertir en un dels centres espirituals i culturals més importants de Catalunya en temps feudals, ja que entre altres coses fou el bressol de la historiografia catalana.

Hi foren redactats uns annals continuats poc temps després del 985 a Ripoll (*Cronicó Rivipul-lense I*), l'opuscle sobre Cuixà del monjo Garcies (1040-46), la *Vida de Pere Orsèol* (cap a la fi del segle IX) i la versió primitiva dels *Gesta comitum Barchinonensium* (1162-84). Possiblement hi fou també composta la famosa *Cançó de Santa Fe*, en llengua romànica, vers el 1060.

L'actual conjunt monàstic és el resultat, bàsicament, de dos moments constructius: el temple consagrat el 974 i les reformes i noves construccions de l'abat Oliba durant la primera meitat del segle XI.

Lectura de textos

A

El paper de l'eix pirinenc en el naixement del català

Com que també és evident que la llengua catalana s'expansionà vers el sud i vers les Illes Balears amb motiu de la represa de la reconquesta impulsada pels comtes de Barcelona, hem de considerar quina fou l'àrea primitiva o constitutiva del català. Segons la informació de què disposem, basada en la toponímia, podem deduir que aquesta àrea corresponia a la dels comtats carolingis catalans més el territori de les ciutats de Tarragona i Lleida. Més enllà, és a dir, a partir del territori de Tortosa i a les Illes, les parles romàniques primitives ja devien presentar altres característiques. També hi hagué una projecció dels trets més específicament catalans per les valls més altes de Pallars i Ribagorça, que al principi presentaven unes parles romàniques molt influïdes pel substrat lingüístic preromà. El límit que tostemps ha estat fix és el del català amb l'occità, a les Corberes i a la resta de l'eix pirinenc.

Josep Moran i Joan Anton Rabella, *Primers textos de la llengua catalana*

B

La llegenda de l'origen dels Pirineus

Segons la mitologia grega, els Pirineus reben el nom de la mitològica filla d'Atles, Pirene. El pare de Pirene era Túbal, rei d'Ibèria; Geriò, el monstre de tres caps, va envair el país, va derrotar Túbal i li va prendre el tron. Pirene, esfereïda, va fugir cap als boscos que aleshores cobrien tota la zona dels Pirineus actuals. Geriò, temorós que Pirene sortís per a reclamar el tron, va calar foc a les muntanyes i va retirar-se a Gades.

Hèracles, que passava per allà, va sentir uns gemecs entre les flames i trobà Pirene greument ferida. Pirene encara va tenir esma d'explicar a Hèracles el que havia passat, i li va cedir els seus dominis abans de morir als seus braços.

Hèracles va deixar Pirene a terra i va començar a cobrir el seu cos amb grans pedres fins a formar una gran muralla de roca que s'estenia des del mar Cantàbric fins al Mediterrani, on va llençar les pedres que li restaven, que van formar el cap de Creus.

<http://ignasipiades.blogspot.com/2007/05/la-llegenda-de-pirene.html>

C

L'abat Oliva

L'abat Oliva és una de les figures eclesiàstiques cabdals de la Catalunya feudal. Va néixer l'any 971 i va morir el 1046 a Cuixà. Va ser abat de Sant Miquel de Cuixà i de Santa Maria de Ripoll.

Era el tercer fill dels comtes de Cerdanya i Besalú. Va renunciar als càrrecs comtals i va ingressar a Santa Maria de Ripoll els anys 1002-1003. Va ser nomenat abat de Ripoll el 1008 i posteriorment abat de Cuixà. La seva tasca cultural va convertir el monestir de Santa Maria de Ripoll en un centre intel·lectual de primer ordre. També va impulsar l'arquitectura romànica en els seus monestirs. La seva obra escrita personal va ser menor i de poques pretensions.

El 1018, va ser nomenat bisbe de Vic, segurament pel suport de la comtessa de Barcelona, Ermessenda. Durant el bisbat, va exercir una gran activitat judicial, enfocada sobretot a la protecció dels béns i drets eclesiàstics. Va ser un ferm impulsor de les assemblees de Pau i Treva i va dur a terme la fortificació i el repoblament de la Segarra. En les disputes que enfrontaven la casa comtal de Barcelona amb els altres comtats catalans, l'abat Oliba es va mantenir fidel al casal de Barcelona i a la seva voluntat de primacia sobre tot el territori.

<http://www.tv3.cat/historiesdecatalunya/personatges/per105964811.htm>

Lectura de textos

D

Una anècdota esdevinguda a Sant Miquel de Cuixà

Vita beati Petri Urseoli és una obra anònima, escrita per un monjo del monestir de Cuixà a final del segle XI, que explica la vida de Pere Orsèol, antic *dux* de Venècia que un cop jubilat es va retirar en aquest cèlebre monestir que hi ha als afores de Prada de Conflent, d'on per cert va arribar a ser abat, molts segles abans que els americans s'enduguessin mig claustre del monestir a un conegut museu de Nova York. Hi ha un passatge en què el monjo del segle XI remarca que Pere s'adreça a l'abat en la *lingua propriae nationis* (la llengua de la pròpia nació), per demanar-li que el fuetegi: «*O abba, rogo, frustra me*» (oh, abat, t'ho prego, fuetaja'm). El que no sabem és si la remarca del monjo del segle XI correspon a algun comentari que fessin els monjos de final del segle X, que és quan va passar aquest incident (Pere Orsèol va morir l'any 988): segle amunt segle avall, sembla que entre els segles X i XI els parlants de llengües romanes vulgars diferents començaven a adonar-se de la diversitat de les seves parles. Tornant a la frase, si l'abat va fuetejar Pere Orsèol o no ens interessa relativament; el que ens interessa de debò és si el va entendre. El monjo escriptor no diu pas que no. Això és important: una cosa que complica la història és que al començament les diferents llengües romanes vulgars devien ser intercomprensibles (és a dir, *més* intercomprensibles que ara). Per tant, és molt probable que en els «països romànics» de l'època es practiqués amb assiduïtat la «conversa bilingüe». Una circumstància històrica que hi té a veure és que en els primers temps de les llengües romàniques no hi ha traduccions entre elles ni diccionaris bilingües que les relacionin; en el cas del català, tots els diccionaris bilingües de l'època són llatí-català.

Albert Branchadell, *L'aventura del català: de les «Homilies d'Organyà» al nou Estatut*

Vista nevada de Sant Miquel de Cuixà.

ACTIVITATS

- 1 En relació amb el Berguedà i el Ripollès, observem un canvi. Quin tipus de conreu hi ha al Conflent? Com és el paisatge? Apunteu les observacions i feu-ne fotos.
- 2 Preneu algunes notes sobre l'entorn que envolta Sant Miquel de Cuixà (paisatge, llum, impressions que us produeix el lloc...). No oblideu fer fotografies de la zona.
- 3 Recolliu informació sobre els elements següents del monestir de Sant Miquel de Cuixà:

La cripta del Pessebre	
Ara de l'altar major	
Grafitis de l'ara de l'altar major de l'església, on figura el nom d'Oliba	
Campanars de planta quadrada, a cada banda del transsepte	
Fragments de pintura mural	
Claustre	

- 4 Feu fotografies de capitells del claustre de Sant Miquel de Cuixà que representin:
 - motius vegetals: volutes, fulles d'acant o lliris d'aigua, rosetes i pinyes.
 - animals: lleons, ocells, micos i animals fantàstics.
 - personatges.

Observeu el gust pel detall, com és el cas de les crineres dels lleons, fetes amb blens ondulats o trenats, els cossos dels ocells, les diademes de perles o el tractament de les fulles retallades.

- 5 Prepareu tres breus exposicions per informar els vostres companys sobre:
 - a El paper de l'eix pirinenc en la formació del català.
 - b La llegenda sobre la formació dels Pirineus.
 - c L'abat Oliva.
- 6 Representeu l'anècdota de Pere Orsèol. Intenteu imaginar-vos les paraules que va dir cadascú, en la seva llengua nadiua.

Per completar la visita

Vilafranca de Conflent. A uns 3 km de Sant Miquel de Cuixà. La vila manté la seva estructura medieval, llevat de la muralla que l'envolta, que va ser bastida al segle XVII. Al carrer de Sant Jaume de la vila hi ha l'església de Sant Jaume.

Vilafranca de Conflent.

Santa Maria de Marcèvol. A uns 10 km de Sant Miquel de Cuixà. És la seu d'un antic priorat del Sant Sepulcre. A l'interior de l'absidiola sud es conserva, força deteriorada, una bona part del conjunt de pintura mural que la decorava, de final del segle XII.

Full de treball per a l'equip 5

→ ALUMNES INTEGRANTS:

→ LLOC: Sant Martí del Canigó

Panoràmica de Sant Martí del Canigó.

Text de presentació

El monestir de Sant Martí del Canigó és en una punta rocallosa de la muntanya del Canigó, a 1.055 metres d'altura, al vessant dret de la vall de Cadí, damunt el poble de Castell de Vernet (Conflent). El 1009 el bisbe Oliba d'Elna consagrà l'església dedicada a sant Martí, santa Maria i sant Miquel. El 1035 s'hi retirà el comte Guifré, que hi morí el 1049 i fou enterrat a la tomba que ell mateix s'havia cavat a la roca, prop del campanar.

El Canigó és una muntanya mítica i símbol de la identitat catalana, gràcies al poema èpic homònim que va escriure Jacint Verdaguer. En aquest text es canten els orígens llegendaris de Catalunya.

Lectura de textos

A

Pirinenques

A dalt del Pirineu
les flors són esblaimades,
les flors són d'un blau clar,
blavoses o morades:
són tristes dels alts monts
les crestes emboirades,
i tristos els ramats
estesos per les prades,
i la del dret pastor
figura solitària.
El sol esblanqueït
no treu color ni escalfa;
el bosc mesquí i llenyós,

i l'herba curta i clara:
pedrosos i grisencs
els cims de les muntanyes,
tots ditejats de neu
d'eternes clapes blanques,
i fumejant arreu
la boira corre i passa.
Al tard, de dins les valls
la boira va aixecant-se,
i amb ella emmantellant
se va solemnement l'alta muntanya.

Joan Maragall, *Pirinenques*

B

El monestir de Sant Martí del Canigó

Enrocat sobre un pic a les espatlles de la muntanya del Canigó, el monestir va ser fundat al segle XI pel comte de la Cerdanya, on va passar els últims anys de la seva vida. El monjos vingueren de la veïna abadia de Sant Miquel de Cuixà. La primera consagració s'esdevingué l'any 1009; una segona l'any 1014 pels edificis que s'hi havien afegit. L'abadia fou ocupada sense interrupció durant més de sis segles, fins a la Revolució Francesa, quan els monjos la van abandonar. L'edifici va poder ser salvat de la ruïna gràcies a la intervenció de monsenyor Carsalade du Pont, bisbe de Perpinyà, qui en va emprendre la restauració i la va dirigir entre el 1902 i el 1932. Una segona fase de treballs va començar l'any 1952. Avui els edificis, òptimament conservats, acullen una comunitat cristiana, que rep els visitants.

Capitell del claustre del monestir de Sant Martí del Canigó (s. xi).

L'edifici està compost per dues esglésies sobreposades. La inferior, similar a una cripta, té tres naus i tres absis i està dedicada a la Verge Maria (Nostra Senyora Subterrània). Sembla que la part est, en part excavada a la roca, correspon a un santuari més antic (segle IX). Fou el monjo Esclua, arribat de Sant Miquel de Cuixà, qui emprengué els treballs per ampliar l'edifici vers l'oest. Contemporàniament, va endegar els treballs de reconstrucció de l'església superior dedicada a Sant Martí. L'església cripta, que es remunta a l'inici de l'any 1000, és un dels primeríssims exemples del romànic a Catalunya. Passant a l'església superior, sorprenen, sobretot, les seves formes arcaïques, amb volta suportada per columnes i els capitells decorats amb motius vegetals tractats esquemàticament. L'altar de l'església superior descansa sobre capitells historiatos amb escenes de la vida de Sant Martí. Un bellíssim claustre, suspès sobre un penya-segat impressionant.

Originàriament estava tancat per un mur, i fou monsenyor Carsalade qui el va obrir sobre la vall, construint-hi les arcades externes amb material retrobat al mateix lloc.

<http://www.viaoccitanacatalana.org/>

Lectura de textos

C

Un costum relacionat amb Sant Galderic

Fins a la primeria del segle XVII, els pagesos catalans organitzaven cada any una peregrinació que anava des del sepulcre de sant Galderic al monestir de Sant Martí del Canigó, tot passant per les muntanyes i els pobles dels Pirineus (entre els quals hi havia la capital, Perpinyà) fins arribar a la mar Mediterrània, en un lloc conegut amb el nom de les Tres Maries, a la zona de la Camarga, que és on segons la tradició desembarcaren les tres Maries procedents de Jerusalem (la Mare de Jesús, Maria Magdalena, i Maria, la cosina de Jesús).

Una vegada arribats al mar, s'hi introduïa una urna amb les seves relíquies, en solemne cerimònia ritual, per tres vegades i per tres persones i, un cop fet el ritual, la retornaven al monestir de Sant Martí del Canigó, la muntanya sagrada, bressol de la catalanitat.

Durant la processó, als cims dels Pirineus, s'encenien grans fogueres per avisar-se d'un poble a l'altre i alguns assistents portaven de nit torxes enceses. La gent que assistia a aquesta processó anava tota vestida de flors, fulles i altres ornaments vegetals. Els homes duïen una «agullada» –bastó per atiar els bous–, amb el mànec guarnit amb flors i un pom al capdamunt, tocant la punxa. Les dones anaven vestides de blanc i amb garlandes i motius florals escampats per la roba. Un cop arribats, feien presentalles al sant, que sempre consistien en fruits de la terra, segons el moment de l'any. Eren dipositades al damunt de l'altar, als peus de la imatge de Galderic.

Tot això, la peregrinació, el cerimonial de la introducció de les relíquies al mar, i la festiva celebració de les ofrenes de flors es feia enlairant milers de senyeres. L'any 1470 s'aplegaren a la platja de les Tres Maries més de vint-i-vuit senyeres de diverses contrades i pobles de Catalunya i d'Occitània.

Jordi Salat

http://www.cch.cat/pdf/sant_galderic.pdf

D

Els dos campanars

«Els dos campanars» és l'epíleg amb què s'acaba el poema Canigó (1886), de Jacint Verdaguer. El poeta hi fa dialogar els campanars de Sant Miquel de Cuixà i Sant Martí del Canigó. El de Cuixà pren la veu relativament esperançada, mentre que el de Sant Martí manifesta totes les desgràcies i desolacions que han viscut i les que els esperen. El poema es conclou amb la veu del poeta narrador, que acaba amb una proclama a favor de la preservació del Canigó com a símbol de la pàtria.

Doncs, què us heu fet, superbes abadies,
Marcèvol, Serrabona i Sant Miquel,
i tu, decrepit Sant Martí, que omplies
aqueixes valls de salms i melodies
la terra d'àngels i de sants lo cel?

Doncs, què n'heu fet, oh valls!, de l'asceteri,
escola de l'amor de Jesucrist?
On és, oh soledat!, lo teu salteri?
On tos rengles de monjos, presbiteri,
que, com un cos sens ànima, estàs trist?

D'Ursèol a on és lo Dormitori?
La celda abacial del gran Garí?
On és de Romualdo l'oratori,
los palis i retaules, l'ori evori
que entretallà ha mil anys cisell diví?

Los càntics i les llums s'esmortüïren;
los himnes sants en l'arpa s'adormiren,
la rosa s'esfullà com lo roser;
com verderoles que en llur niu moriren
quan lo bosc les oïa més a pler.

Dels romàntics altars no en queda rastre,
del claustre bizantí no en queda res:
caigueren les imatges d'alabastre
i s'apagà sa llàntia, com un astre
que en Canigó no s'encendrà mai més.

Com dos gegants d'una legió sagrada
sols encara hi ha drets dos campanars:
són los monjos darrers de l'encontrada,
que ans de partir, per última vegada,
contemplen l'enderroc de sos altars.

Lectura de textos

Són dues formidables sentinelles
que en lo Conflent posà l'eternitat;
semblen garrics los roures al peu d'elles;
les masies del pla semblen ovelles
al peu de llur pastor agegantat.

Una nit fosca al seu germà parlava
lo de Cuixà: –Doncs, que has perdut la veu?
Alguna hora a ton cant me desvetllava
i ma veu a la teva entrelligava
cada matí per beneir a Déu.

–Campanes ja no tinc –li responia
lo ferreny campanar de Sant Martí–.
Oh!, qui pogués tornar-me-les un dia!
Per tocar a morts pels monjos les voldria;
per tocar a morts pels monjos i per mi.

Que tristos, ai, que tristos me deixaren!
Tota una tarda los vegí plorar;
set vegades per veure'm se giraren;
jo aguaito fa cent anys per on baixaren;
tu que vius més avall, no els veus tornar?

–No! Pel camí de Codalet i Prada
sols minaires i llauradors:
diu que torna a son arbre la niuada,
mes ai!, la que deixà nostra brancada
no hi cantarà mai més dolces amors.

Mai més! Mai més! Ells jauen sota terra;
nosaltres damunt seu anam caient;
lo segle que ens deu tant ara ens aterra,
en son oblit nostra grandor enterra
i ossos i glòries i records se'ns ven.

–Ai!, ell ventà les cendres venerables
del comte de Rià, mon fundador;
convertí mes capelles en estables,
i desnuats los àngels pels diables
en eixos cims ploraren de tristor.

I jo plorava amb ells i encara ploro,
mes ai!, sens esperança de conhort,
puix tot se'n va, i no torna lo que enyoro,
i de pressa, de pressa, jo m'esfloro,
rusc on l'abell murmuriós s'és mort.

Monestir de Sant Miquel de Cuixà.

Lectura de textos

—Caurem plegats —lo de Cuixà contesta—.
Jo altre cloquer tenia al meu costat;
rival dels puigs, alçava l'ampla testa,
i amb sa sonora veu, dolça o feresa,
estrafieja el clarí o la tempestat.

Com jo, teia nou-cents anys de ma vida,
mes, nou Matusalem, també morí;
com Goliat al rebre la ferida,
caigué tot llarg, i ara a son llit me crida
son insepult cadavre gegantí.

Abans de gaire ma deforme ossada
blanquejarà en la vall de Codalet;
lo front me pesa més i a la vesprada,
quan visita la lluna l'encontrada,
tota s'estranya de trobar-m'hi dret.

Vaig a ajaure'm també: d'eixes altures
tu baixaràs a reposar amb mi,
i ai!, qui llaure les nostres sepultures
on foren Sant Miquel i Sant Martí—.

Aixís un vespre els dos cloquers parlaven;
mes, l'endemà al matí, al sortir lo sol,
recomençant los cànctics que ells acaben,
los tudons amb l'heurera conversaven,
amb l'estrella del dia el rossinyol.

Somrigué la muntanya engallardida
com si estrenàs son verdejant mantell;
mostrà's com núvia de joiells guarnida;
i de ses mil congestes la florida
blanca esbandí com taronger novell.

Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra
mes resta sempre el monument de Déu;
i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra
al Canigó no el tiraran a terra,
no esbrancaran l'altívol Pirineu.

Jacint Verdaguer, *Canigó*

Monestir de Sant Martí del Canigó.

ACTIVITATS

- 1 Descriuiu l'entorn que envolta Sant Martí del Canigó (paisatge, llum...). Observeu-ne el caràcter feréstec. Feu-ne fotografies.
- 2 Abans d'entrar al monestir de Sant Martí del Canigó, dos alumnes han d'explicar-ne als companys les dades històriques més importants.
- 3 Preneu nota dels elements següents en relació amb Sant Martí del Canigó:

Església superior	
Església inferior	
Campanar de tipologia llombarda	
Claustre	
Col·lecció d'objectes de monestir i, especialment, el brodat de la comtessa Guisla (segles XI-XII)	
Església de Sant Martí Vell	

- 4 Un alumne pot recitar el poema de Joan Maragall. Cal tenir en compte que és un poema decadentista. El to ha de ser adequat a aquest enfocament.
- 5 Igualment, en relació amb el poema de Maragall, farem pel Pirineu fotografies dels diversos aspectes que s'hi esmenten: flors, crestes, pastors, boires, etc.
- 6 Feu una lectura dramatitzada del poema «Els dos campanars», de Jacint Verdaguer. Hi han d'intervenir dos alumnes, que seran respectivament el campanar de Sant Miquel de Cuixà i el de Sant Martí del Canigó. Com que el poema és llarg, en arribar a la meitat del text es pot fer un canvi de parella.

Per completar la visita

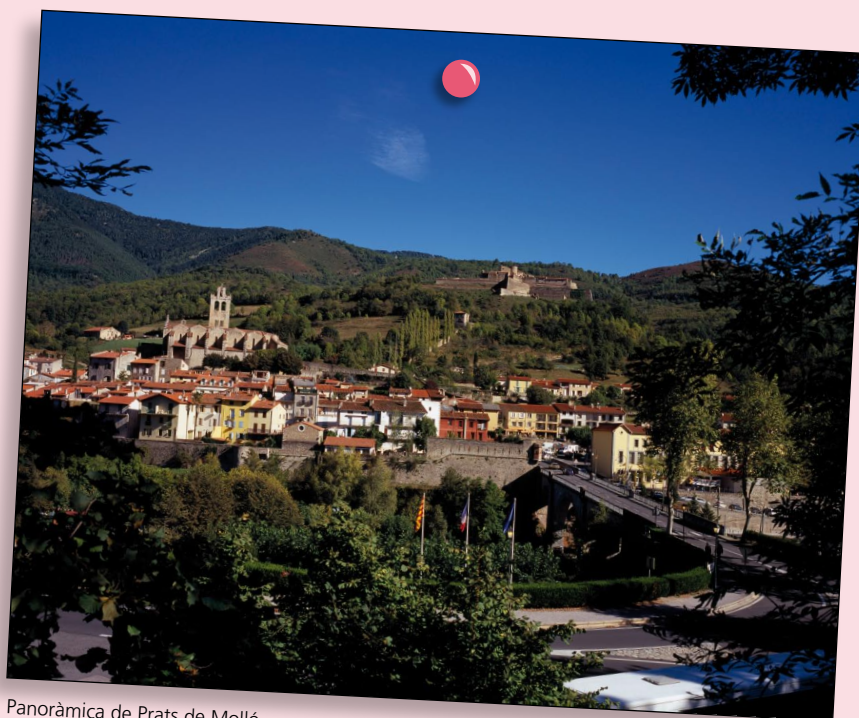
Ceret. És una població molt pintoresca. Com a llocs d'interès destaquen la Font Freda, l'ermita de sant Ferriol, el Museu d'Art Modern i el Museu d'Arqueologia, el pont vell (o pont del Diable) i el nou, el convent dels Caputxins, les portes de França i d'Espanya, dos castells (el de la plaça i el Castellàs, dalt del turó) i l'església de Sant Pere.

La ciutat és coneguda per les estades de grans pintors i escultors: el 1910 s'hi establí Manolo Hugué, amic de Pablo Picasso, el qual hi va ser el 1911, i més tard s'hi van unir Georges Bracque i el poeta Max Jacob. Del 1911 al 1914 Picasso hi va pintar moltes obres cubistes.

Panoràmica de Ceret.

Prats de Molló. És situat sobre el riu Tec, a 735 m d'altitud. És un poblet medieval emmurallat, amb carrers empedrats. El mariscal de Lluís XIV Vauban hi va construir el fort Lagarde per protegir la frontera francoespanyola derivada del Tractat dels Pirineus.

Panoràmica de Prats de Molló.

Pàgines web

Sobre les Homilies d'Organyà

<http://www.xtec.cat/crp-baixllobregat6/homilies.htm>

Sobre Berga

<http://www.turismeberga.cat/>

<http://www.musicadepoetes.cat/app/musicadepoetes/servlet/org.uoc.lletra.musicaDePoetes.Poeta?autor=116>

Sobre Ripoll

<http://www.monestirs.cat/monst/ripoll/rp13mari.htm>

<http://www.davinci-systems.es/ripoll/ripollc.htm>

<http://usuarios.lycos.es/allagostera/trobadors/ripoll02.htm>

<http://www.mallorcaweb.com/magpoesia/poemessoltsabansXX/alamanypere.html>

Sobre Sant Martí del Canigó

http://www.iesolorda.org/activitats/20021107_canigo/index.htm

Bibliografia

Sobre els orígens de la llengua catalana

Lluís Cabruja – Pere Casanellas – M. Àngels Massip, *Història del català. Síntesi, textos i exercicis*. Barcelona: Columna, 1987.

Josep Moran – Joan Anton Rabella, *Primers textos de la llengua catalana*. Barcelona: Proa, 2001.

Joan Martí i Castell, *Els orígens de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions de la UOC-Pòrtic, 2001.

Sobre els llocs que visitarem

El Ripollès. Guies comarcals de la Catalunya romànica, 1. Barcelona: Pòrtic, 1999.

La Cerdanya, el Capcir, el Conflent. Guies comarcals de la Catalunya romànica, 14. Barcelona: Pòrtic, 2001.

El Berguedà. Guies comarcals de la Catalunya romànica, 16. Barcelona: Pòrtic, 2001.